

המשכן לאמנות – מחזון למציאות

זוסיא עפרון (1971)

של עמק יזרעאל מול הר הגלבוע ויש בו ארבעה-עשר אולמות תצוגה, חצרות לפסלים, ספרייה, מעבדה ומחסנים לשמירת האוצר האמנותי.

מגמתו העיקרית של המשכן לאמנות, היא כינוס יצירות האמנים היהודים מהתפוצות, מהתקופה האחרונה; יצירת אוסף ייצוגי של האמנות הישראלית, בשימת לב לאמני התנועה הקיבוצית, בעידוד כוחות צעירים מתוך הקיבוצים, עליידי ארגון תערוכות וכינוס יצירותיהם; והקמת אוסף אתנולוגי יהודי, היינו כינוס האמנות היהודית העממית מכל עדות ישראל.

האוסף מכיל 1,000 ציורים; 8,000 דפים גראפיים ורישומים; 300 פסלים ולמעלה מ-1,000 חפצי אמנות יהודית עממית משלושים ארצות, והוא כעין קיבוץ גלויות של אמנות העם היהודי.

בשלהי המאה ה-19 החלו אמנים יהודים לצייר מחיי העם בגטאות מזרח אירופה; ציוריהם, מהם רומאנטיים, מהם ריאליסטיים, תיארו עמל ועוני, מנהגי המסורת הדתית, הילדות, פרעות והגנה עצמית; ציורים של אמנים אלה, חלוצי הציור בעם היהודי, כמאוריצייו גוטליב, הורוביץ, הירשנברג, ואכטל, מינקובסקי, מארקוביץ, פילחובסקי, קאופמן ואחרים, מוצגים באולם המיוחד של ציירי ההווי היהודי. האימפרסיוניסטים והריאליסטים מיוצגים ביצירות של רחה בונהר, יוסף ישראלס, מכס ליברמן, לסר אורי, יזאק ישראלס, ממערב אירופה; יצחק לויתן, ברודסקי, רוברט פאלק מרוסיה.

קבוצת האקספרסיוניסטים והקוביסטים מרוסיה, מרכז אירופה ואסכולת פאריס, בולטת באוסף במיוחד, ביצירות של מיידנר,

המשכן לאמנות בקיבוץ עין חרוד הינו כיום אחד המוזאונים המרכזיים בישראל; אוספיו ערוכים מדורים מדורים בתערוכות קבועות; מוצגות בו תערוכות מתחלפות; נעשית על ידו פעולה חינוכית ועבודת מחקר והוא ממלא תפקיד כמוזאון מרחבי בסביבה כפרית וכמוסד בעל יעוד היסטורי-עיוני. המשכן לאמנות נתמך כעת, על ידי משרד החינוך והתרבות.

ראשיתו כ"פינת אמנות", שנפתחה בעין חרוד בשנת 1938, בצריף עץ קטן, באטלייה של הצייר המקומי חיים אתר (1902-1953), יוזם המוזאון ומייסדו.

האטלייה של חיים אתר, 1938

לעיתים נשאלת השאלה, היכול קיבוץ, ישוב כפרי רגיל, לקים בתוכו מוזאון בעל ממדים, אוספים ופעולות, העולים בהרבה על צרכי התרבות של חבריו? התשובה לכך טמונה בקיבוץ עצמו ובפילוסופיה של החברה הקיבוצית; הקיבוץ איננו ישוב סגור ומתבודד; הוא חלק בלתי נפרד מהנוף הפיסי והחברתי של החברה הישראלית; ואם, אמנם, הוקם גרעין למוזאון בקיבוץ, כצורך תרבותי של החברים במקום, הרי מלכתחילה היה פתוח לכל. בהתפתחותו יהיה מוזאון בקיבוץ מוקד לפעולה תרבותית-חברתית, ששרותיו מוגשים, לא רק ליישובי הסביבה הקרובה, אלא לחוגים נרחבים של מעוניינים. תופעה זו טבעית לתפיסת החברה הקיבוצית ואורגאנית בחברה הישראלית בכללה.

המשכן לאמנות היה המוזאון הכפרי הראשון בארץ והראשון בתנועה הקיבוצית וכבר בתערוכותיו הראשונות ביקר קהל רב מהסביבה ומאז הלכו פעולותיו והתרחבו וגבר העניין בנעשה סביבו. בעבודת נמלים, כמעט ללא אמצעים, נבחרו והובאו המוצגים הראשונים והונח היסוד לאוסף.

בשנת 1948 הוחל בהקמת בניין הקבע; האדריכל שמואל ביקלס תכנן יצירה ארכיטקטונית מותאמת להפליא לתנאי האור הימי-תיכוניים של ארץ ישראל; הבניין רחב הידיים, ניצב בנופו המרהיב

ראובן, זריצקי, גוטמן, ליטבינובסקי, ארדון, ינקו, כהנא, לובין, קריזה, סימה, שמי (תערוכה מתמדת), לבנון, פרנקל, גלעדי, סימון, יוסל ברגנר, מוקדי, טמיר, בזם, אתר (תערוכה מתמדת) ושל אחרים. באוסף הגראפי רישומים ודפים גראפיים מאת פיטארו, מודיליאני, פאסקין, שאגאל (כמעט כל יצירתו הגראפית), ליליאן, הכט, קולניק, אברהם קרול ממרכז אירופה ומפאריס; לוצאטי מאיטליה, משה פיאדה מיוגוסלביה; אנאטולי קאפלאן, מרק קליונסקי ושמואל רוזין מברית המועצות; לזר סגל מבראזיל, בן שאן, באסקין, ראטנר מארצות הברית; ובין הומנים הישראליים: בודקו, שטיינהרט, קראקאואר, אשהיים, טיכו, אריכא, אופק, בקון, שרגא וייל, פינס, ריקמן ואחרים.

תולדותיה של אמנות הפיסול בעם היהודי, החל מראשון פסליה אנטוקולסקי, מוצגות באולם ובחצרות הפסלים. בתוכם: פסלי חנה אורלוף, יעקב אפשטיין (עזבונו האומנותי); גליצנשטיין, לוצ'אנסקי (תערוכה מתמדת), קונסטנט, אינדנבאום ממערב אירופה; גליד מבלגראד; זורח, גרוס, הרכבי מארצות הברית ורוב פסליה של ישראל: בן צבי, לישנסקי, ציפר, להמן, פייגין, שטרנושוס, פלומבו (שערי המשכן לאמנות), יחיאל שמי, אלדובי, אהרון בצלאל, חוה מחותן, תומרקין ואחרים.

במדור האמנות היהודית העממית מוצגים תשמישי קדושה וכלי יום יום מכל עדות ישראל מאז המאה ה־ט"ו ועד היום, מקדמת אסיה, צפון אפריקה והעדות הספרדית והאשכנזית באירופה. במרכז המדור, שחזור בית כנסת מזרח אירופי, בו מוצגים בתערוכות קבועות: ספרי תורה וקישוטי תורה; קישוטי שבת ותפילה; תערוכות ראש השנה, יום כיפור, סוכות ושמחת תורה; מנורות חנוכה; תערוכות פורים, פסח (כלי חג והגדות פסח); שבועות; כתובות מצויירות, פרכות ורקמות; מגזרות נייר, גילופי עץ ועבודות מתכת.

המדור כולל אוסף גווילי ספרי תורה, מכל עדות ישראל; אוסף הכתב, האות והדפוס העברי ואוסף הגדות פסח. בארכיב המדור שמורים רישומים וצילומים מבתי כנסת וקישוטי מצבות ממזרח אירופה, ארצות הבלקן וצפון אפריקה.

ספריית המוזאון מכילה למעלה מ־3,000 כרכים בכל שטחי האמנות. תערוכות מאוספי המוזאון ותערוכות דיאקטיות מושאלות לישובים ומוסדות תרבות בכל רחבי הארץ. התערוכות המתחלפות מחוץ לארץ קושרות את המוזאון בעין חרוד עם אמנויות העולם. התודעה להכרתן נעשית בהרצאות ובהדרכות למבקרים, בחוגי הנוער הלומד, בעבודה בספרייה ובסמינר מורים במוזאון.

יוגד על המשכן לאמנות כמאמר מרטין בובר על אמנות עמו: "... מתכונותיה לשנות ערכים חומריים לערכים של עלית נשמה..."

יענקל אדלר, ריבאק, פאסקין, מאנהיכץ, מינטשין, קיסלינג, ליאופולד גוטליב, מאנקס, מיליך, קראמאן, קיקיון, אטלאן ורבים אחרים; הקבוצה האנגלית מיוצגת ע"י גרטלר, קראמר, דוד בומברג, מנינסקי, יוסף הרמן; הקבוצה האמריקאית, בעלת קשת רחבה של סגנונות ובמיוחד ציירי הריאליזם החדש בעל הצביון הסוציאלי, מיוצגת ע"י וואלקוביץ, מאניאביץ, מכס וובר, רפאל סוויאר, משה סוויאר, ליכטנשטיין, קירק, ראסקין, לחזוביק, קופמן, אדולף גוטליב.

מאות אמנים יהודים נספו בשואה הנאצית; דור שלם של יוצרים הוכחד בפאריס, פולין, גרמניה, אוסטריה, הולנד ובלגיה, יוגוסלביה ויוון. במשכן לאמנות הוקם אוסף מיצירותיהם להנצחת שמם. באוסף הזה עבודות של בארצ'ינסקי, וויינלז, טרמבאץ, ניימאן, מונדלאק, קראמשטיק, קוז'אן, שפיגל, האחים אפרים ומנשה זיידנבייטל מפולין; אנרי אפשטיין, זילברברג-זבאר (יצירתו הגראפית), פדר, קארס, סלודקי, ויינגארט, מורדקין והפסלים מויסה קוגאן וצטרינוביץ מפאריס; רחל שאליט-מרכוס, רודולף ארנסט מברלין; ישורון דה מסקיטה ופינקהוף מהולנד; בורא ברוך, אוזמו, קאביליו והפסל סלבקו בריל מיוגוסלביה ורבים אחרים.

האמנות הישראלית קשורה במהותה עם אסכולת פאריס, עם אסכולת האומנים היהודים במזרח אירופה ועם יוצרי התנועות האסתטיות הניסיוניות במרכז אירופה; היא צמחה וקיבלה את ייחודה על אדמת ארץ-ישראל. הגלריה של האמנות הישראלית במשכן לאמנות מציגה בריטרופקט חצי-מאה שנות התפתחותה של אמנות זו, מראשית ימיה ועד לאמנות בת זמננו, בציורים של